

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ COĞRAFYA KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORLARI²

Özet

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarma amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında ilk ve son sınıfta öğrenim gören 81 öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla “Coğrafya... gibidir, çünkü...” ifadesinin yer aldığı yarı yapılandırılmış bir form hazırlanmıştır. Katılımcılardan formda verilen cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre öğretmen adayları 48 adet geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar, ortak özellikleri bakımından irdelenerek 10 adet farklı kavramsal kategoride toplanmıştır. Araştırmanın sonunda; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarının çeşitli ve zengin olduğu görülmüş, coğrafya kavramını, en fazla %34,32 ile yaşamın ifadesi olarak algıladıkları belirlenmiştir. Sonuç olarak metaforların, farklı katılımcıların coğrafya kavramına ilişkin algıları belirlemede güçlü bir araştırma aracı olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Sosyal bilgiler, Coğrafya.

SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' METAPHORS ABOUT THE CONCEPT OF GEOGRAPHY

Abstract

This study aims to determine social studies teacher candidates' metaphors regarding the concept of “geography”. A total of 81 freshman and senior teacher candidates studying at Program in Social Studies Education, Primary Education Department of an Education Faculty participated in the study. A semi-structured form containing the sentence “Geography is like...because...” was developed in order to identify teacher candidates' perceptions about the concept of geography. Participants were asked to complete the sentence on the form. Research data was analyzed through content analysis. According to research findings, teacher candidates produced 48 valid metaphors, all of which grouped under 10 different conceptual categories depending on their common features. Research results have indicated that social studies teacher candidates have a rich and versatile perception about the concept of geography and that participants mostly perceive geography as the like itself, with a percentage of 34,32. In conclusion, it is possible to state that metaphors can be employed as a strong research tool in order to determine how different participants perceive geography.

Keywords: Metaphor, Social studies, Geography.

1 Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, nazliu@anadolu.edu.tr
2 Bu çalışma, 12-13 Nisan 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen “Yükseköğretimde Yeni Eğilimler: Değişime Ayak Uydurma” başlıklı uluslararası kongrede sunulan sözlü bildiri geliştirilerek hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Metafor, bir kavram, olgu veya olayın başka bir kavram, olgu veya olaya benzetilerek açıklanmasıdır (Oxford et al., 1998). Lakoff ve Johnson'a (2005: 27) göre, "*metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir.*" Böylece metafor, *X* olgusunun *Y* olgusu gibi olduğunun açık veya örtük bir biçimde belirtilmesiyle oluşur. İşte metaforu bir zihinsel model olarak güçlü kılan şey de budur; onun iki benzeşmez olgu arasında bir ilişki kurulmasını sağlaması veya belli bir zihinsel şemanın başka bir zihinsel şema üzerine yansıtılmasına olanak vermesidir. Bu bağlamda metaforlar, bir bireyin zihninin belli bir anlayış (kavrayış) biçiminden başka bir anlayış (kavrayış) biçimine hareket etmesini sağlayarak, o bireyin belli bir olguyu başka bir olgu olarak görmesine olanak tanırırlar. Buna göre, herhangi bir metafor ilişkisinde, en az üç temel ögenin varlığından söz edilmesi gerekir. Bunlar; metaforun konusu, metaforun kaynağı ve metaforun kaynağından metaforun konusuna atfedilmesi düşünülen özelliklerdir (Forceville, 2002). Dolayısıyla, herhangi bir metafor ilişkisinde; metaforun kaynağının, metaforun konusunu farklı bir bakış açısıyla anlamada süzgeç görevi görmesi beklenmektedir.

Metaforlar; insanların hayatı, çevreyi, olayları ve nesnelere nasıl gördüklerini, farklı benzetmeler kullanarak açıklamaya çalışırken kullandıkları bir araç olarak düşünülmekte (Cerit, 2008: 694), ayrıca bireylerin dünyayı ve kendilerini algılama biçimlerini göstermektedir (Girmen, 2007: 9-12). Son yıllarda gerek yurt içinde gerekse yurt dışında farklı konularda metafor çalışmalarına yönelik çok sayıda araştırmaya rastlanmaktadır (Alger, 2009; Altun ve Apaydın, 2013; Aydoğdu, 2008; Botha, 2009; Güven, Yıldırım ve Çelen, 2015; Pishghadam ve Navari, 2010; Saban, 2008a-b; Yu, 2016). Bu çalışmalar içinde öğrencilerin çeşitli coğrafya kavramlarına yönelik sahip oldukları algıları, metaforlar yoluyla ortaya koymaya çalışan araştırmalar da dikkat çekmektedir. Bunlardan Kılınç ve Tuna (2013), coğrafya lisans öğrencilerinin atmosfer basıncı kavramına; Aydın ve Yazıcı (2014) coğrafya öğretmenlerinin harita kavramına; Akbaş ve Gençtürk (2013), coğrafya öğretmenleri ve coğrafya öğretmen adaylarının coğrafi bilgi sistemi kavramına; Zeren (2015), üniversite öğrencilerinin coğrafya eğitimcisi kavramına ilişkin algılarını metaforlar yoluyla ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunların yanı sıra farklı katılımcıların "coğrafya" kavramına yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmeye çalışıldığı araştırmalar da bulunmaktadır. Bunlardan; Öztürk (2007), sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının; Aydın (2010), ortaöğretim öğrencilerinin; Aydın ve Ünalı (2010), coğrafya öğretmen adaylarının; Geçit ve Gençer (2011) ise sınıf öğretmenliği birinci sınıf öğrencilerinin coğrafya kavramına yönelik algılarını belirlemeye çalışmışlardır. Durmuş ve Baş (2016), Fırat Üniversitesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına; Şahin ve Kaya (2016) ise Süleyman Demirel Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 10 farklı coğrafya kavramına ilişkin algılarını metaforlar yoluyla analiz etmişlerdir. Araştırmaların tümünde katılımcıların farklı kavram ya da olgulara yönelik algılarını anlamada ve açıklamada metaforların güçlü birer araştırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Katılımcıların algılarının metaforlar yoluyla belirlenmeye çalışıldığı araştırmalarda, genellikle katılımcılardan kendilerine verilen boş formlardaki "(Coğrafya) ... gibidir, çünkü ..." veya "(Coğrafya)... benzer, çünkü ..." ifadelerinde yer alan boşlukları doldurmaları istenmiştir. Verilerin analizi sonucu katılımcıların ürettikleri metaforlar ve bu metaforların oluşturdukları kavramsal kategoriler, ilgili kavram ya da olgularla ilgili farklı algıları ve bakış açılarını göstermektedir. Böylece eğitimcilere yapılan eğitimi değerlendirme ve yapılacak eğitimi

planlama konusunda yol gösterici olmaktadır. Araştırmalarda nitel araştırma deseninin tercih edilmesi, çalışma sonuçlarını genelleme yerine derinlemesine betimleme; tahmin yerine yorumlama ve kendi bütünlüğü içinde açıklama imkânı verdiği için (Yıldırım ve Şimşek, 2013) farklı algı ve bakış açıları belirlemek için yeni araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yetişmesinde coğrafya önemli bir disiplindir. Sosyal bilgiler öğretmenliği programında her sınıf düzeyinde farklı coğrafya dersleri bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya algılarının ve coğrafya algılarındaki farklılıklarının belirlenmesinin Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmeni yetiştirmede önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ile Eskişehir Anadolu Üniversitesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları algıların, metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmen adayları, coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları algıları hangi metaforlar aracılığıyla açıklamaktadırlar?
2. Bu metaforlar, ortak özellikleri bakımından, hangi kategoriler altında toplanmaktadır?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden “olgubilim” kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim, bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Anadolu Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği programında öğrenim gören toplam 81 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının %46,9’u kadın, %53,1’i erkek, %62,9’u birinci sınıf, %37,1’i dördüncü sınıf öğrencisidir (Tablo 1).

Tablo1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	Frekans (f)	Oran (%)
Kadın	38	46,9
Erkek	43	53,1
Sınıf Düzeyi		
1. Sınıf	51	62,9
4. Sınıf	30	37,1
Toplam	81	100

Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının «coğrafya» kavramına ilişkin algılarını ortaya koyacak metaforları belirlemek için “Coğrafya..... gibidir. Çünkü” ifadesinin yer aldığı bir form dağıtılmıştır. Tüm metafor çalışmalarında olduğu gibi formda metaforun konusu ile kaynağı arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak amacıyla “gibi” kavramına,

araştırmacıların kendi metaforlarına gerekçelerini sunmaları için “çünkü” kavramına yer verilmiştir. Çalışma sonunda elde edilen veriler içerik analizine uygun olarak çözümlenmiştir.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar; adlandırma aşaması, tasnif etme (eleme ve arıtma) aşaması, kategori geliştirme aşaması, geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması, verileri bilgisayar ortamına aktarma aşaması olarak sıralanabilir. Herhangi bir şey yazılmayan ve boş bırakılan kâğıtlar, herhangi bir metafor kaynağını içermeyen kâğıtlar, herhangi bir gerekçenin sunulmadığı kâğıtlar, mantıksız veya kavramın daha iyi anlaşılmasına herhangi bir katkısı olmayan metaforlar araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Bu nedenle araştırmaya 81 öğretmen adayı katıldığı halde bulgular bölümünde yer alan tablolarda, toplam sayı 70 olmuştur.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı belirlenen metaforlar; Güvenirlik= Görüş Birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100 formülü uygulanarak (Miles ve Huberman, 1994) değerlendirilmiş ve görüş birliği sağlanmıştır. Daha sonra araştırma soruları kapsamında, bulgularla ilgili sayısal veriler elde edilmiştir. Veriler tablolarda frekans (f) ve yüzde (%) biçiminde sunulmuş, ayrıca öğretmen adaylarının ifadelerinden örneklerle desteklenmiştir. Öğretmen adaylarının örnek ifadeleri sunulurken gerçek adları yerine araştırmacılar tarafından oluşturulan kodlar kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlarla ilgili olarak, elde edilen bulgular tablolar halinde sunularak alt başlıklar halinde analiz edilerek yorumlanmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafya Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforlara Dair Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adayları, coğrafya kavramına ilişkin olarak toplam 48 adet geçerli metafor üretmişlerdir. Bunlar; *ajan, aşk, ayna, baba, beyin, bilim, bitki, can, çark, çocuk, deniz, dünya, eğlence, ev, el, güneş, hayat, harita, insan, kaburga, kader, kitap, kişilik, kullanma kılavuzu, kuş, kütüphane, lunapark, manzara, matruşka, okul, okyanus, organ, orman, örümceğin kolları, parmaklar, pazıl, prospektüs, pusula, satranç, sır, su, şans, şato, tarih, uzay, yanardağ, yaşam ve zincirdir*. Görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından *coğrafya* kavramına yönelik çok sayıda metafor kullanılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adayları tarafından coğrafya kavramına ilişkin en çok tercih edilen metaforlar ise *hayat (f9)* ve *yaşam (f5)* olmuştur. Tablo 2’ de araştırmaya katılan öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforlar alfabetik sıraya göre listelenerek, her bir metaforu temsil eden öğrenci sayısı (f) ve oranları (%) ile birlikte verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin geliştirdikleri geçerli metaforlar, onları temsil eden öğrenci sayısı (alfabetik sıraya göre) ve yüzdesi

Metafor Sırası	Geçerli Metaforun Adı (Alfabetik sıraya göre)	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Ajan	1	1,43
2	Aşk	1	1,43
3	Ayna	1	1,43

4	Baba	1	1,43
5	Beyin	1	1,43
6	Bilim	1	1,43
7	Bitki	1	1,43
8	Can	1	1,43
9	Çark	1	1,43
10	Çocuk	1	1,43
11	Deniz	1	1,43
12	Dünya	2	2,86
13	Eğlence	1	1,43
14	Ev	3	4,29
15	El	1	1,43
16	Güneş	1	1,43
17	Hayat	9	12,86
18	Harita	2	2,86
19	İnsan	3	4,29
20	Kaburga	1	1,43
21	Kader	1	1,43
22	Kitap	2	2,86
23	Kişilik	1	1,43
24	Kullanma Kılavuzu	1	1,43
25	Kuş	1	1,43
26	Kütüphane	1	1,43
27	Lunapark	1	1,43
28	Manzara	1	1,43
29	Matruşka	1	1,43
30	Okul	1	1,43
31	Okyanus	1	1,43
32	Organ	2	2,86
33	Orman	1	1,43
34	Örümceğin Kolları	1	1,43
35	Parmaklar	1	1,43
36	Pazıl	1	1,43
37	Prospektüs	1	1,43
38	Pusula	1	1,43
39	Satranç	1	1,43
40	Sır	1	1,43
41	Su	1	1,43
42	Şans	1	1,43
43	Şato	1	1,43
44	Tarih	1	1,43

45	Uzay	1	1,43
46	Yanardağ	1	1,43
47	Yaşam	5	7,15
48	Zincir	3	4,28
Toplam		70	100

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafya Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforların Oluşturduğu Kategoriler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar, “metaforun konusu, metaforun kaynağı ve metaforun kaynağından metaforun konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler” dikkate alınarak on kategoride toplanmıştır. Bunlar; “yaşamın”, “bilginin”, “yaşamdaki ilişkileri anlamının”, “önemin”, “eğlenceli bir öğrenme alanının”, “mekânın”, kılavuzun (bilginin)”, “çalışma alanlarının (bölümlerinin)”, “farklılıkları anlamının”, “zıtlıkların” ifadesi olarak coğrafya biçiminde farklı kategoriler halinde aşağıda açıklanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik sahip oldukları bu metafor kategorileri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına yönelik sahip oldukları metafor kategorileri

Kategoriler	Metaforlar (Alfabetik sıraya göre)	Frekans (f)	Yüzde (%)
1. Yaşamın ifadesi olarak coğrafya	Aşk, Baba, Bitki, Can, Güneş, Hayat, İnsan, Kader, Kişilik, Okul, Organ, Orman, Su Yaşam,	24	34,32
2. Bilginin ifadesi olarak coğrafya	Ajan, Ayna, Bilim, Kitap, Kuş, Kütüphane, Manzara, Pazıl, Satranç, Sır, Tarih, Tünel, Uzay,	10	14,30
3. Yaşamdaki ilişkileri anlamının ifadesi olarak coğrafya	Beyin, Çark, El, Kaburga, Parmaklar, Pazıl, Şans, Zincir,	9	12,87
4. Önemin ifadesi olarak coğrafya	Bitki, Deniz, Harita, Kullanma Kılavuzu, Prospektüs, Pusula, Su,	7	10,01
5. Eğlenceli bir öğrenme alanının ifadesi olarak coğrafya	Eğlence, El, Lunapark, Örümceğin Kolları, Parmaklar,	5	7,15
6. Mekânın ifadesi olarak coğrafya	Dünya, Ev,	4	5,72
7. Kılavuzun (bilimin) ifadesi olarak coğrafya	Harita, Kullanma Kılavuzu, Prospektüs, Pusula,	4	5,72
8. Çalışma alanlarının (bölümlerinin) ifadesi olarak coğrafya	Ev, Matruşka, Şato,	3	4,29
9. Farklılıkları anlamının ifadesi olarak coğrafya	Çocuk, Kişilik, Okyanus,	3	4,29
10. Zıtlıkların ifadesi olarak coğrafya	Yanardağ,	1	1,33
Toplam		70	100

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik sahip oldukları metaforların oluşturduğu kavramsal kategoriler aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Kategori 1. Yaşamın İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride bulunan metaforların öne çıkan özelliği; öğretmen adaylarının, coğrafyayı yaşamla ilişkilendirmeleridir. Bu kategori, öğretmen adayları tarafından en çok tercih edilen ve kategoriler içerisinde en çok öğrenci sayısı bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan metaforların öğretmen adayları tarafından tanımlamalarına ilişkin örnekler yer almaktadır.

“Coğrafya orman gibidir. Çünkü içinde yaşamamızı sağlayan kaynaklar barındırır” (Öğretmen Adayı 1A3).

“Coğrafya güneş gibidir. Çünkü yaşamımızı sürdürmemiz için gereklidir” (Öğretmen Adayı 4B14).

Kategori 2. Bilginin İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride yer alan; ajan, ayna, bilim, kitap, kuş, kütüphane, manzara, pazıl, satranç gibi metaforlar, öğretmen adayları tarafından daha çok coğrafyanın ilgi alanları ve konuları ele alınarak üretilmişlerdir. Bu kategoriden örnek öğretmen adayı ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“Coğrafya kütüphane gibidir. Çünkü bize evren hakkında birçok bilgi verir” (öğretmen Adayı 1A6).

“Coğrafya ayna gibidir. Çünkü evren ve dünya ile ilgili pek çok konuyu bize yansıtır. Biz onun bize gösterdikleri ile bilgi sahibi oluruz” (Öğretmen Adayı 1B3).

Kategori 3. Yaşamdaki İlişkileri Anlamının İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride yer alan metaforlar; beyin, çark, el, kaburga, parmaklar, pazıl, şans ve zincirdir. Bu kategoride yer alan metaforların ortak özelliği; coğrafyanın yaşamdaki ilişkileri anlamada rolünü öne çıkarmasıdır. Bu kategoride yer alan örnek öğretmen adayı ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“Coğrafya zincir gibidir. Çünkü her şey birbirine bağlıdır. Toprak, bitki her şey birbiriyle ilişkilidir” (Öğretmen Adayı 4B11).

“Coğrafya pazıl gibidir. Çünkü içindeki konular birbirini tamamlar ve sonuçta biz yaşamı anlarız. Yaşamdaki olayları çözeriz” (Öğretmen Adayı 4B24).

Kategori 4. Önemin İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride bulunan metaforlar; bitki, deniz, harita, kullanma kılavuzu, organ, pusula ve su coğrafyanın dünya ve yaşam için önemini öne çıkaran metaforlardır. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan metaforların öğretmen adayları tarafından tanımlanmalarına ilişkin örnekler yer almaktadır.

“Coğrafya su gibidir. Çünkü coğrafya olmadan dünyayı ve yaşamı anlamak güç” (Öğretmen Adayı 4B28).

“Coğrafya bir organımız gibidir. Çünkü olmadığında eksik kalırız. Yaşamımızı sürdürmemiz zorlaşır” (Öğretmen Adayı 4B9).

Kategori 5. Eğlenceli Bir Öğrenme Alanının İfadesi Olarak Coğrafya: Coğrafyanın eğlenceli bir öğrenme alanı yönünü ön plana çıkaran bu kategoride bulunan metaforlar; eğlence, el, lunapark, örümceğin kolları, parmaklardır. Bu kategorideki öğretmen adayı ifadelerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Coğrafya lunapark gibidir. Çünkü çok eğlenceli ve önemlidir. Tıpkı lunaparktaki her alette farklı bir eğlence yaşadığımız gibi coğrafyanın her bölümünde eğlenerek bilgi edinebiliriz” (Öğretmen Adayı 1A5).

“Coğrafya parmaklarımız gibidir. Çünkü rakamları parmaklarımızı sayarak eğlenerek öğreniriz. Coğrafyada her bir konu parmaklarımız gibi farklı bir alanı ifade eder ve her birini iklim, bitki örtüsü, yer şekilleri gibi ayrı ayrı inceleyerek zevk alarak öğreniriz” (Öğretmen Adayı 4B7).

Kategori 6. Mekânın İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride bulunan metaforların ortak özelliği; öğretmen adaylarının coğrafyayı yaşanan yer (mekân) ile ilişkilendirerek metaforlar üretmiş olmalarıdır. Öğretmen adaylarının bu kategorideki yer alan metaforları tanımlamalarına ilişkin örnek ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“Coğrafya ev gibidir. Çünkü orada yaşıyoruz”(Öğretmen Adayı 1B13).

“Coğrafya dünya gibidir. Çünkü dünya da coğrafya gibi her şeyi içine alan büyük bir alandır. Dünyada olup biten pek çok konuyu coğrafyadan öğreniriz” (Öğretmen Adayı 4B29).

Kategori 7. Kılavuzun (Bilimin) İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategorideki metaforların ortak özelliği, coğrafyanın kılavuz ve yol gösterici yönünün öne çıktığı harita, kullanma kılavuzu, prospektüs, pusula gibi metaforlardan oluşmasıdır. Bu kategorideki öğretmen adayı ifadelerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir.

“Coğrafya bir ilacın prospektüsü gibidir. Çünkü dünya hakkında bize bilgiler verir ve biz yaşamımızı düzenleriz” (Öğretmen Adayı 1B8).

“Coğrafya harita gibidir. Çünkü yaşadığımız çevreyi tanımamızda bize yol göstericidir” (Öğretmen Adayı 1B21).

Kategori 8. Çalışma Alanlarının (Bölümlerinin) İfadesi Olarak Coğrafya: Coğrafyanın çalışma alanlarının (bölümleri) ön plana çıkarıldığı bu kategoride yer alan metaforlar; ev, matruşka ve şatodur. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan metaforların öğretmen adayları tarafından tanımlamalarına ilişkin bazı örnek ifadeler verilmiştir.

“Coğrafya ev gibidir. Çünkü evde nasıl oda, salon, mutfak gibi bölümler varsa coğrafya da kendi içinde bazı bölümlere ayrılmıştır ve bunların hepsi insan için önemlidir” (Öğretmen Adayı 1B19).

“Coğrafya iç içe bir matruşka gibidir. Çünkü içinde birçok bölüm bulunmaktadır. Her bölümün içinde de başka alt bölümler bulunur” (Öğretmen Adayı 1B18).

Kategori 9. Farklılıkları Anlamanın İfadesi Olarak Coğrafya: Coğrafyanın farklılıkları anlamadaki yönünün ön plana çıkarıldığı bu kategoride çocuk, kişilik ve okyanus metaforları üretilmiştir. Bu kategorideki örnek öğretmen adayı ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

“Coğrafya bir çocuk gibidir. Çünkü coğrafyayı incelemek, gözlemlemek, değişimine şahit olmak bir çocuğu gözlemlemekle eşdeğerdir. Farklılıklarının görmek bizi hayrete düşürebilir” (Öğretmen Adayı 1A1).

“Coğrafya okyanus gibidir. Çünkü okyanustaki birçok farklı balık türü ve farklı yaşam gibi coğrafya da bize dünyadaki farklı yaşam yerlerini, farklı kültürdeki insanları ve yaşam biçimlerini gösterir” (Öğretmen Adayı 1A4).

Kategori 10. Zıtlıkların İfadesi Olarak Coğrafya: Bu kategoride sadece bir öğretmen adayı tarafından üretilen yanardağ metaforu ile coğrafyanın zıtlıkların ifadesindeki yönü ön plana çıkarılmıştır. Öğretmen adayının bu kategoriyi oluşturan metaforla ilgili tanımlamasına aşağıda yer verilmiştir.

“Coğrafya bir yanardağ gibidir. Çünkü içinde ateşler olmasına karşın dışarıda oluşturduğu verimli topraklar gizemli ve güzeldir” (Öğretmen Adayı 1A2).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada; araştırmaya katılan Anadolu Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 48 adet geçerli metafor ürettiği görülmüştür. Öğretmen adayları tarafından coğrafya kavramına ilişkin en çok tercih edilen metaforlar ise; hayat (f 9, %12,87) ve yaşam (f 5, %7,15) olmuştur. Farklı araştırmalarda da bu çalışmanın bulguları ile benzer biçimde öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik çok sayıda geçerli metafor ürettikleri görülmektedir. Öztürk (2007), sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının 44 adet; Aydın ve Ünalı (2010), coğrafya öğretmen adaylarının 42 adet; Geçit ve Gencer (2011), sınıf öğretmenliği adaylarının 52 adet; Durmuş ve Baş (2016), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 46 adet geçerli metafor ürettiklerini tespit etmişlerdir. Bu konuyla ilgili alan yazın, coğrafya kavramının bir bütün olarak açıklanabilmesi için çok sayıda metafora ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada da öğretmen adaylarının coğrafya kavramını “aşk, deniz, dünya, ev, hayat, insan, kitap, pazıl, yaşam, zincir” gibi çok sayıda metaforla açıklamaya çalıştıkları görülmüştür.

Coğrafya insan ve doğa arasındaki karşılıklı ilişkileri kendi prensipleri çerçevesinde inceleyen bir bilim dalıdır. Ancak iklim, bitki örtüsü, toprak, su gibi doğayla ilgili özelliklerden; nüfus, yerleşme, kültür, ekonomi, ülkeler, kıtalar, dünya ve uzay gibi farklı konulara kadar uzanan çok geniş bir inceleme alanına sahip olması, coğrafya kavramının çok sayıda metaforla açıklanabilmesine neden olmaktadır. “Öğretmen”, “bilgi”, “okul” ya da “eğitim” gibi tek bir metaforla açıklamanın mümkün olmadığı farklı kavram ya da olgularda da aynı durumu görmek mümkündür. Guerrero ve Villamil (2002), Saban, Koçbeker ve Saban (2006) çalışmalarında “öğretmen” kavramına ilişkin, Saban (2008a) çalışmasında “bilgi” kavramına ilişkin, Aydoğdu (2008) ve Saban (2008b) çalışmalarında “okul”, Altun ve Apaydın (2013) “eğitim” kavramına ilişkin çok sayıda metafor üretildiğini ortaya koymuşlardır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar, ortak özellikleri dikkate alınarak on kavramsal kategoride toplanmıştır. Bunlar içinde; en fazla %34,32 ile “yaşamın” ifadesi olarak coğrafya kategorisi dikkat çekmektedir. Bu sonuç, öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarını ortaya koyan metaforların çoğunlukla bu kategoride yer aldığını göstermektedir. Bu araştırma bulguları ile benzer biçimde Öztürk (2007) araştırmasında; sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının %33’ünün coğrafyayı “yaşam kaynağı olarak” gördüklerini; Aydın ve Ünalı (2010) da coğrafya öğretmen adaylarının %45’inin coğrafyayı hayat ve yaşamla ilişkilendirdiklerini ve yaşamın ifadesi olarak gördüklerini belirlemişlerdir. Oysa Geçit ve Genç (2011), sınıf

öğretmeni adaylarının coğrafyayı çoğunlukla “yönlendirici, yol gösterici ve bilgiye ulaştırıcı” olarak gördüklerini tespit etmişlerdir. Durmuş ve Baş (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da çok az sayıda sosyal bilgiler öğretmen adayının bu algıya sahip olduğu görülmüştür Aydın (2010) ise ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya algılarını araştırdığı araştırmasında, öğrencilerin coğrafyayı çoğunlukla mekânın ifadesi olarak gördüklerini, coğrafyanın “insan-çevre” etkileşimindeki yerini yansıtan hiçbir metafor üretmediklerini bulmuştur. Bu araştırmada “yaşamın” ifadesi olarak coğrafya kategorisini takip eden kategoriler incelendiğinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı; “bilginin”, “yaşamdaki ilişkileri anlamının” ve “önemin” ifadesi olarak da algıladıkları görülmüştür. Bu sonuç, öğretmen adaylarının coğrafyanın önemine inandıklarını göstermesi bakımından coğrafya eğitimi için olumlu yönde değerlendirilebilir. Çünkü coğrafya eğitimi ile öğrencilerin “insan-çevre etkileşiminin” farkına varmaları beklenmektedir.

Araştırmanın sonunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı; “eğlenceli bir öğrenme alanının”, “mekânın”, “kılavuzun (bilimin)”, “çalışma alanlarının (bölümlerinin)”, “farklılıkları anlamının” ve “zıtlıkların” ifadesi olarak da algıladıkları da belirlenmiştir. Aydın ve Ünalı (2010), coğrafya öğretmen adaylarının coğrafyayı; “bilinmezliğin”, “sevginin”, “mekânın”, “birleştiriciliğin” ifadesi olarak algıladıklarını; Geçit ve Genç (2011), sınıf öğretmeni adaylarının coğrafyayı; “mekânın”, “eğlence ve estetiğin”, “karışıklık ve çeşitliliğin”, “fayda sağlayıcılığın”, “sonsuzluğun” ifadesi algıladıklarını bulmuşlardır. Bu araştırmada olduğu gibi Geçit ve Genç’in (2011) de öğretmen adaylarının coğrafyayı eğlenceli bulduklarını ortaya koyması, coğrafya eğitimi açısından değerlendirildiğinde öğretmen adaylarının bu alana yönelik ilgi ve motivasyonlarına işaret etmesi bakımından önemli görülmektedir. Oysa Öztürk (2007) araştırmasında sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının coğrafyayı “dinlendirici ve iyileştirici” bulduklarını ancak sosyal bilgiler öğretmen adaylarından hiç birinin bu yönde bir algısının olmadığını ifade etmektedir. Durmuş ve Baş (2016) tarafından Fırat Üniversitesinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adayları ile gerçekleştirilen araştırmada da öğretmen adaylarının böyle bir algılarının olmadığı görülmüştür. Araştırmacılar sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı; “alt dallar”, “bütünlük”, “çeşitlilik”, “değişkenlik”, “etki”, “etkileşim”, “etki-tepki”, “ihtiyaç”, “keşfetme”, “mücadele”, “sebebonuç”, “süreklilik”, “uyum” ve “yaşamın kendisi” olarak algıladıklarını tespit etmişlerdir.

Bu araştırmanın sonunda bazı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı “farklılıkları anlamının” ifadesi olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, öğretmen adaylarının böyle bir algıya sahip olmadıkları görülmektedir (Öztürk, 2007; Aydın ve Ünalı, 2010; Geçit ve Genç, 2011; Durmuş ve Baş, 2016; Şahin ve Kaya, 2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına yönelik böyle bir algılarının olması demokrasi ve değerler eğitimi açısından değerlendirildiğinde oldukça sevindirici bulunabilir. Ülkemizde ve dünyada barış ve hoşgörü ortamının yaratılmasında “farklılıkları anlayan ve kabul eden” bireylerin yetiştirilmesi önemli görülmektedir (Çalışkan ve Sağlam, 2012; Gürkaynak, 1995; UNESCO, 1995; Weidenfeld, 2002: 96). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı farklılıkları anlamının ifadesi olarak görmeleri onların gelecekteki yaşamlarında bu konuda yapacakları çalışmalara bir başlangıç oluşturabilir. Çünkü bu yönde herhangi bir algısı olmayan ve buna inanmayan bireylerden bu yönde bir çalışma yapmalarını beklemek de doğru olmayacaktır. Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmen adayların coğrafya algılarının belirlendiği bu araştırmanın sonunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya algılarını zenginleştirecek öğrenme-öğretme süreçleri planlanabilir ve bu çalışmalar araştırma konusu yapılabilir.
- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya algılarını belirlemeye yönelik yapılan tüm çalışmaları değerlendiren araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. & Gençtürk, E. (2013). Coğrafi bilgi sistemleri kavramına metaforik bakış, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 179-196.
- Alger, C. (2009). Secondary teachers' conceptual metaphors of teaching and learning: changes over the career span. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, 25(5), 743-751.
- Altun Akbaba S. & Apaydın, Ç. (2013). Kız ve erkek öğretmen adaylarının “eğitim” kavramına ilişkin metaforik algıları, *Educational Administration: Theory and Practice*, 19(3), 329-354.
- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice)*, 10 (3), 1293-1322.
- Aydın, F. & Ünalı Eser, Ü. (2010). Coğrafya öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yardımıyla analizi, *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(2), 600-622.
- Aydın, F. & Yazıcı, Ö. (2014). Coğrafya öğretmenlerinin harita kavramına ilişkin metaforları, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 1-15.
- Aydoğdu, E. (2008). *İlköğretim okullarındaki öğrenci ve öğretmenlerin sahip oldukları okul algıları ile ideal okul algılarının metaforlar yardımıyla analizi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Botha, E. (2009). Why metaphor matters in education. *South African of Education*, 29, 431-444.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (4), 693-712.
- Çalışkan, H. ve Sağlam, H. İ. (2012). Hoşgörü eğilim ölçeğinin geliştirilmesi ve ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 122, 1431-1446.
- Forceville, C. (2002). The identification of target and source in pictorial metaphors, *Journal of Pragmatics*, 34, 1-14.
- Geçit, Y. & Gençer, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi (Rize üniversitesi örneği), *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 1-19.
- Girmen, P. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin konuşma ve yazma sürecinde metaforlardan yararlanma durumları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Guerrero, M. C. M. & Villamil, O. S. (2002). Metaphorical conceptualizations of ELS teaching and learning, *Language Teaching Research*, 6(2), 95-120.
- Gürkaynak, İ. (1995). Farklı boyutları ile hoşgörü. Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı. 35- 39, Ankara.
- Güven, M., Yıldırım, E. & Çelen, G. (2015). Yaşam boyu öğrenme kavramına ilişkin kullanılan metaforlar, *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 5(9), 35-47.
- Durmuş, E. & Baş, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforik algıları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 75-92.
- Kılınç, Y. & Tuna, F. (2013). Coğrafya lisans öğrencilerinin bakış açısıyla atmosfer basıncı kavramı: fenomenografik çalışma, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5(2), 43-52.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2005). *Metaforlar: hayat, anlam ve dil* (Çev. G. Y. Demir), İstanbul: Paradigma.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Oxford, R. L., Tomlinson, S., Barcelos, A., Harrington, C., Lavine, R. Z., Saleh, A., & Longhini, A. (1998). Clashing metaphors about classroom teachers: Toward a systematic typology for the language teaching field, *System*, 26, 3-50.
- Öztürk, Ç. (2007). Sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına yönelik metafor durumları. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 55-69.
- Pishghadam R., & Navari S. (2010). Examining Iranian language learners’ perceptions of language education in formal and informal contexts: A quantitative study. *The Modern Journal of Applied Linguistic*, 1(January), 171-185.
- Saban, A., Koçbeker, B. N. & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6, 461-522.
- Saban, A. (2008a). İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler, *İlköğretim Online*, 7 (2), 421-455.
- Saban A. (2008b). Okula ilişkin metaforlar, *Educational Administration: Theory and Practice*, 55, 459-496.
- UNESCO (1995). The declaration of principles on tolerance.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001518/151830eo.pdf> 10 Ocak 2015’de alınmıştır.
- Weidenfeld, W. (2002). Constructive conflicts: tolerance learning as the basis for democracy. *Prospects*. 32(1): 95-102.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (9th ed.), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yu, N. (2016). Spatial Metaphors for Morality: A Perspective from Chinese, *Metaphor And Symbol*, 31(2), 108-125.

Zeren, M. G. (2015). Üniversite öğrencilerinin gözü ile coğrafya eğitimcisi: bir olgubilim araştırması, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 33, 189-208.

GENİŞ ÖZET

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla analiz etmektir. Metafor; bir kavramın, olgunun, durumun ya da nesnenin doğrudan kendisiyle değil, bir başka kavram ya da nesne kullanılarak dolaylı yoldan anlatılmasıdır. Metaforların şekillerin konuşmasından öte zihnin önemli bir mekanizmasını oluşturduğu bilinmektedir. Böylece benzerliği olan bir kavramın başka bir kavramla anlatılarak parçalardan sinerji oluşturulduğu ve algıda seçicilik yaratıldığı düşünülmektedir. Kısaca metafor, “bir şeyi başka bir terimle açıklama” olarak ifade edilmektedir. Bireylerin bir kavram, olgu, durum ya da nesneye ilişkin algılarını ortaya çıkarmada metaforlar önemli bir araç olarak görülmekte ve bu konudaki eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu araştırmaya Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında ilk ve son sınıfta öğrenim gören 81 öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla “Coğrafya... gibidir, çünkü...” ifadesinin yer aldığı bir form hazırlanmıştır. Katılımcılardan formda verilen cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi ve yorumlanması beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar; adlandırma aşaması, tasnif etme (eleme ve arıtma) aşaması, kategori geliştirme aşaması, geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması, verileri bilgisayar ortamına aktarma aşaması olarak sıralanabilir. Herhangi bir şey yazılmayan ve boş bırakılan kâğıtlar, herhangi bir metafor kaynağını içermeyen kâğıtlar, herhangi bir gerekçenin sunulmadığı kâğıtlar, mantıksız veya kavramın daha iyi anlaşılmasına herhangi bir katkısı olmayan metaforlar araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Bu nedenle araştırmaya 81 öğretmen adayı katıldığı halde bulgular bölümünde yer alan tablolarda, toplam sayı 70 olmuştur.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı belirlenen metaforlar; Güvenirlilik= Görüş Birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı X 100 formülü uygulanarak değerlendirilmiş ve görüş birliği sağlanmıştır. Daha sonra araştırma soruları kapsamında, bulgularla ilgili sayısal veriler elde edilmiştir. Veriler tablolarda frekans (f) ve yüzde (%) biçiminde sunulmuş, ayrıca öğretmen adaylarının ifadelerinden örneklerle desteklenmiştir. Öğretmen adaylarının örnek ifadeleri sunulurken gerçek adları yerine araştırmacılar tarafından oluşturulan kodlar kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre öğretmen adayları 48 adet geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar, ortak özellikleri bakımından irdelenerek on farklı kavramsal kategoride toplanmıştır. Bunlar; “yaşamın”, “bilginin”, “yaşamdaki ilişkileri anlamının”, “önemin”, “eğlenceli bir öğrenme alanının”, “mekânın”, kılavuzun (bilginin)”, “çalışma alanlarının (bölümlerinin)”, “farklılıkları anlamının”, “zıtlıkların” ifadesi olarak coğrafya biçiminde farklı kategoriler halinde incelenmiştir. Bu kategoriler içinde; en fazla %34,32 ile “yaşamın” ifadesi olarak coğrafya kategorisi dikkat çekmektedir. “Yaşamın” ifadesi olarak coğrafya kategorisini

takip eden kategoriler incelendiğinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafyayı; “bilginin”, “yaşamdaki ilişkileri anlamının” ve “önemin” ifadesi olarak da algıladıkları görülmüştür. Bu sonuç, coğrafya eğitimi açısından; öğretmen adaylarının coğrafyanın önemine inandıklarını ve coğrafya eğitimi ile amaçlanan “insan-çevre etkileşiminin” farkına vardıklarını göstermesi bakımından olumlu yönde değerlendirilebilir.